

عنوان کتاب:

**علم پیشین الہی و مسئلہ جبر و
اختیار با تأکید بر آراء قاضی
عبدالجبار، غزالی و ملاصدرا**

مؤلف:

نفیسه مازوساز

سیرشناسه	مازوساز، نفیسه، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	علم پیشین الهی و مساله جبر و اختیار با تاکید بر آراء قاضی عبدالجبار، غزالی و ملاصدرا/مؤلف نفیسه مازوساز؛ ویراستار محمد دسترس.
مشخصات نشر	تهران: السانا، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	۱۱۲ ص.
شابک	۹۶۰۰۰۰ ریال: ۹۶۰۰۰۰-۵۰۰-۹۷۸-۶۳۲-۷۵۸۴
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۱۱۰] - ۱۱۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	قاضی عبدالجبار بن احمد، ۳۵۹ - ۴۱۵ ق. -- دیدگاه درباره علم لایتناهی خدا
موضوع	Abd al-jabbar ibn Ahmad -- Views on omniscience of God
موضوع	قاضی عبدالجبار بن احمد، ۳۵۹ - ۴۱۵ ق. -- دیدگاه درباره جبر و اختیار
موضوع	Abd al-jabbar ibn Ahmad -- View on free will and determinism
موضوع	ملاصدرا، محمد بن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق. -- دیدگاه درباره علم لایتناهی خدا
موضوع	Sadr al-Din Shirazi, Mohammad ebn Ebrahim -- Views on omniscience of God
موضوع	صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق. -- دیدگاه درباره جبر و اختیار
موضوع	Mulla Sadra Shirazi -- View on free will and determinism
موضوع	غزالی، محمد بن محمد، ۴۵۰ - ۵۰۵ ق. -- دیدگاه درباره علم لایتناهی خدا
موضوع	, Mohammad ibn Mohammad -- Views on Ghazzali omniscience of God
موضوع	غزالی، محمد بن محمد، ۴۵۰ - ۵۰۵ ق. -- نظریه درباره جبر و اختیار
موضوع	جبر و اختیار
	Free will and determinism
	خدا -- علم لایتناهی
	God -- Omniscience
رده بندی کنگره	۶/BP۲۱۹ :
رده بندی دیویی	۴۶۵/۳۹۷ :
شماره کتابشناسی ملی	۹۷۰۱۹۷۱ :
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فیا :

نام کتاب:

علم پیشین الهی و مسأله جبر و اختیار
با تأکید بر آراء قاضی عبدالجبار، غزالی و ملاصدرا

مؤلف: نفیسه مازوساز

مطبعت: انتشار: محمد دسترس

موضوع: سمیه باقری

صفحه‌آرایی: سعید باقری

مدیر امور فنی: غلامرضا باقری

چاپ و صحافی: آسمان سرخ

تیراژ: ۳۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳

شابک: ۹ - ۵۰ - ۷۵۸۴ - ۶۲۲ - ۹۷۸

قیمت: ۹۶۰۰۰ تومان

آدرس: تهران، شادمان، خیابان زنجان شمالی،

کوچه شهید امیر ولدخانی، پلاک ۴۳، طبقه منفی یک

تلفن: ۰۲۱-۶۶۵۳۱۰۹۵ کد پستی: ۱۴۵۶۸۳۹۱۳۶

همراه مدیر مسئول: ۰۹۰۲۳۰۹۰۰۳۶ - ۰۹۱۲۰۴۸۵۷۱۵

حق چاپ و نشر دائم این اثر برای ناشر محفوظ است

تحمیدیه:

الْحَمْدُ لِلَّهِ خَالِقِ الْعِبَادِ وَ سَاطِحِ الْمِهَادِ وَ مُسِيلِ الْوَهَادِ وَ
مُخْصِبِ النَّجَادِ، كَيْسَ لِأَوَّلِيَّتِهِ ابْتِدَاءً وَ لَا لِأَزَلِيَّتِهِ انْقِضَاءً، هُوَ الْأَوَّلُ وَ لَمْ
يَزَلْ وَ الْبَاقِي بِلَا أَجَلٍ، خَرَّتْ لَهُ الْجِبَاهُ وَ وَحَدَّثَهُ الشِّفَاءُ.^۱

سپاس خداوندی را سرافراز آفریننده بندگان، و گستراننده زمین،
و جاری کننده آب در زمین های پست، و رویاننده گیاه در کوه ها و تپه های
بلند می باشد، نه اول او را آغازی و نه ازلی بودن او را پایانی است، آغاز هر
چیزی و جاویدان است، و پایدار و ماندگار بدون مدت و زمان است.
پیشانی بندگان در برابر عظمت او به خاک افتاده، و لبها در اعتراف به
یگانگی او در حرکتند.

۱. نهج البلاغه، امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۶، ص: ۳۱۷-۳۰۳

فهرست مطالب:

چکیده	۱۹
۱- فصل اول: کلیات و مفاهیم	۲۱
۱. کلیات	۲۲
۱-۱- بیان مسأله:	۲۲
۱-۲- علت انتخاب موضوع و اهمیت و فائده آن:	۲۲
۱-۳- پیشینه تحقیق:	۲۴
۱-۴- سؤال ها و فرضیه های تحقیق:	۲۴
سؤال اصلی پژوهش:	۲۴
سؤال های فرعی پژوهش:	۲۵
پیش فرض های پژوهش:	۲۵
فرضیه های پژوهش:	۲۶
۲. مفاهیم	۲۷
۲-۱- علم:	۲۷
علم در لغت:	۲۷

- ۲۸ علم در اصطلاح:
- ۳۰ علم حضوری و حصولی:
- ۳۱ علم ذاتی و فعلی:
- ۳۱ علم فعلی و انفعالی:
- ۳۲-۲- ثبوت: ثبوت در لغت:
- ۳۲ ثبوت در اصطلاح:
- ۳۴ ثابت از الیه:
- ۳۵-۳- وجود: وجود در لغت:
- ۳۵ وجود در اصطلاح:
- ۳۶-۴- جبر: جبر در لغت:
- ۳۷ جبر در اصطلاح:
- ۳۸-۵- اختیار: اختیار در لغت:
- ۳۸ اختیار در اصطلاح:
- ۳۹-۶- علت: علت در لغت:

.....	علت در اصطلاح:	۳۹
.....	علت تامه و ناقصه:	۴۰
.....	علت حقیقی و اعدادی:	۴۰
.....	۳. معرفی شخصیت ها	۴۱
.....	۳-۱- قاضی عبدالجبار:	۴۱
.....	۳-۲- غزالی:	۴۲
.....	۳-۳- ملاصدرا:	۴۳

.....	۲- فصل دوم: علم پیشین الهی از دیدگاه قاضی عبدالجبار،	
.....	غزالی و ملاصدرا	۴۵
.....	۲-۱- علم پیشین الهی از دیدگاه قاضی عبدالجبار	۴۶
.....	۲-۲- علم پیشین الهی از دیدگاه غزالی	۵۰
.....	۲-۳- علم پیشین الهی از دیدگاه ملاصدرا	۶۱
.....	۲-۴- جمع بندی	۷۱

.....	۳- فصل سوم: جبر و اختیار از دیدگاه قاضی عبدالجبار،	
.....	غزالی و ملاصدرا	۷۳
.....	۳-۱- نظریه تفویض از دیدگاه قاضی عبدالجبار	۷۴
.....	۳-۲- نظریه کسب از دیدگاه غزالی	۸۰

۳-۳- مسأله جبر و اختیار از منظر ملاصدرا ۸۷

۳-۴- جمع بندی ۹۵

۴- فصل چهارم: علم پیشین الهی و افعال انسان از دیدگاه

قاضی عبدالجبار، غزالی و ملاصدرا ۹۷

۴-۱- دیدگاه قاضی عبدالجبار در مورد علم پیشین الهی و افعال

انسان ۹۸

۴-۲- دیدگاه غزالی در مورد علم پیشین الهی و افعال انسان ۹۹

۴-۳- دیدگاه ملاصدرا در مورد علم پیشین الهی و افعال انسان ... ۹۹

۴-۴- جمع بندی ۱۰۴

۵- فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری ۱۰۵

۵-۱- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۰۶

منابع و مأخذ ۱۰۹

چکیده:

موضوع علم پیشین الهی به مخلوقات و چگونگی نسبت میان این علم و مسأله جبر و اختیار یا به عبارتی کیفیت نسبت فاعلیت انسان با فاعلیت الهی، از مهمترین مسائل فکری بشر بوده و در عرصه‌های گوناگون علوم همچون فلسفه، کلام، حقوق و اخلاق به انحای مختلفی مطرح شده است؛ هرچند که به نظر می‌رسد جنبه کلامی آن واجد اهمیت بیشتری است چراکه تأثیر دو عامل الهی علم واجب تعالی و عامل انسانی و نحوه ارتباط آن دو در تحقق افعال انسانی، پیامدهای فلسفی و کلامی بیشماری به دنبال دارد؛ و در این میان از سوی مکاتب کلامی آراء سه‌گانه‌ای مطرح شده است.

معتزله از جمله قاضی عبدالجبار در مورد علم پیشین الهی به ثابتات ازلیه و در مسأله جبر و اختیار نیز به نظریه تفویض یعنی اختیار تام انسان در صدور افعالش معتقدند، و اشاعره از جمله غزالی در مسأله اول، علم واجب تعالی را زائد بر ذات و به‌نحو کلی می‌دانند، و در مسأله دوم، نظریه کسب یعنی سلب قدرت انسان در وقوع و صدور افعالش را پذیرفته‌اند، و

حکمت متعالیه ضمن مردود اعلام داشتن دو نظریه قبل، علم پیشین الهی را علم اجمالی در عین کشف تفصیلی دانسته، و در مسأله دوم، نظریه امر بین الامرین که ایده‌ای متعادل و راهگشاست را پذیرفتند، و بدین ترتیب نه همچو معتزله به جهت اختیار تام انسان در صدور افعالش علم الهی را زیر سؤال برده است، و نه همچو اشاعره به جهت استیلائی علم الهی در نحوه صدور افعال انسان دچار لغزش شده است، بلکه افعال اختیاری انسان را متعلق علم خداوند دانسته‌اند، بدین نحو که گرچه علم الهی اقتضای وجوب فعل را دارد اما فعل انسان را با قید مسبوق بودن آن به اختیار اقتضا دارد؛ یعنی به شایستگی توانسته است میان علم نامحدود و گسترده الهی و اختیار انسان استعراض کند. البته که جمع میان این دو مدعا و تحلیل صواب آن نتایجی ارزشمند و حمله هدفمندسازی و معناداری زندگی انسان، انگیزه داشتن در ایجاد تحول و تحولاتهای موجود و تسلیم نشدن در برابر ناملایمات را به دنبال می‌آورد.

واژگان کلیدی: علم پیشین، افعال انسان، تفویض، کسب، امر بین-

الامرین، قاضی عبدالجبار، غزالی و ملاصدرا